

**AB ŞİRKETLER HUKUKU VE
DIŞA GÖÇLER AÇISINDAN
TÜRK TİCARET KANUNUNUN YÜRÜRLÜĞÜ VE
UYGULAMA ŞEKLİ HAKKINDA
KANUN'UN 12. MADDESİ**

*Yrd. Doç. Dr. Etem KARA**

ÖZET

Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 12. maddesi ile Türk şirketlerine yabancı bir ülkenin tabiiyetine geçme, bir başka deyişle dışa göçme hakkı tanınmıştır. Oysa ABAD'ın dışa göçlerle ilgili istikrarlı kararları oldukça açıktır. Öyle ki Daily Mail, Centros, Überseering, Inspire Art, Sevic ve Cartesio kararlarıyla ABAD; içe göçler ile dışa göçleri ayırmış, üye ülkelerin sınırlama yetkisini, dışa göçler açısından kabul etmiştir. İçe göçler açısından ise yapılan ulusal sınırlamaları katı bir denetime ve Gebhart Testi ölçülerine tabi tutmuştur. Bunun doğal sonucu olarak AB şirketler hukukuna uyum için dışa göçlerde ise herhangi bir düzenlemeye gitmeye gerek bulunmamaktadır. Ancak Türk Ticaret Kanunu hazırlanırken, ABAD'ın dışa göçlerle ilgili kararları dikkate alınmamıştır. Öyle ki Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 12. maddesi kabul edilmiştir. Bu nedenledir ki herhangi bir nedeni yokken kendi şirketlerimizi kaybetmemek için bu hüküm kaldırılmamıştır.

Anahtar Kelime: AB Şirketler Hukuku, ABAD, Dışa Göçler, İçe Göçler, Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 12. Maddesi.

ABSTRACT

The right of emigration for Turkish Company is vested with article 12 of Enforcement and Application Form About Turkish Commercial Code. Whenas EU Company law and ECJ's consistence rulings on emigration is quite clear. With the Daily Mail, Centros, Überseering, Inspire Art, Sevic and Cartesio rulings, distinction between the "emigration" and "immigration" of the companies were empahsized and restriction by national measures on emigration was mainly accepted. However, restrictions on immigrations by national law is subject to more scrutiny, and depends on meeting the Gebhard test. As a natural consequences, it is not necessary to be enacted any provision about emigration within the Context of harmonisation for EU

* Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

company law. But however Turkish Commercial Code was legislated without giving any consideration to ECJ rulings on emigration. So much so, article 12 of Enforcement and Application Form About Turkish Commercial Code is enacted. That is why the provision must be abolished in order to not loose our own companies without any reason,

Keywords: EU Company Law, ECJ, Emigration, Imigration, Artice 12 of Enforcement and Application Form About Turkish Commercial Code.

GİRİŞ

Avrupa şirketler hukukunun ne olduğunu ortaya koyabilmek için Avrupa şirketinin ne olduğunu ortaya koymak gerekmektedir. ABAD ise gerçek ve tüzel kişilere yerleşme özgürlüğünü bahşeden Kurucu Anlaşmanın 49 (Eski 43) ve 54'üncü (Eski 48) maddeleri temelinde "Daily Mail", "Centros", "Überseering", "Inspire Art", "Sevic" ve "Cartesio" davalarındaki kararlarıyla ile bu haklara açıklık getirerek Birlik şirketleri tanımlamış bulunmaktadır. Buna göre ABAD "Birlik üyesi ülkelerde kurulmuş, kuruluş yeri veya idare merkezi ya da temel işyeri bir üye ülkede olan şirketleri" bir AB şirketi olarak kabul ile yerleşme özgürlüğü güvencesinde olduğunu ortaya koymuştur. Yerleşme özgürlüğünün ise içe göçler⁷ ile dışa göçler⁸ bağlamında ayrı ayrı ele almış ayırmış, üye ülkelerin yerleşme özgürlüğüne müdahale yetkisini de dışa göçler açısından kabul etmiştir. İçe göçler açısından ise üye ülkelerin müdahale yetkisi, kamu yararı temelinde sınırlı olarak kabul etmiş ve bu temelde yapılacak düzenlemelerin de Gebhart testi ölçülerini karşılaması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu sonuçla ise içe göçlerde üye ülkelerin müdahale yetkilerini neredeyse tamamıyla ortadan kaldırırken, dışa göçlerde ise tam bir serbesti tanımıştır.

ABAD kararlarıyla birlikte AB şirketler hukukunda da şirketinin kuruluş yerini belirleyerek şirkete uygulanacak hukukun seçilebilmesi ve bu nevi şirketlerin de faaliyetlerini de hangi ülkede yürüttüğü dikkate alınmaksızın iç işlerine kuruluş yeri hukuku uygulanacak olması ve içe göç teşkil etmesi sebebiyle faaliyette bulunduğu ülkenin müdahale yetkisinin Gebhart testi ölçüleri dikkate alındığında oldukça sınırlı olması ise şirketler hukuku yarışını tetiklemiştir. Bu nedenle AB şirketler hukukunda mevcut şirketleri kaybetmeksizin şirketler için tercih nedeni olma üye ülkelerin gündem maddelerinden olmuştur. Bu durum ise AB şirketler hukuku ve dışa göçler açısından Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 12. maddesini gerekli kılmıştır. Öyle ki söz konusu maddenin AB şirketler hukukuna uyum anlamında bir gereklilik teşkil etmekte, dahası Türkiye'yi AB şirketler hukuku temelinde bir sebep mevcut değilken kendi şirketlerini kaybetme riski ile karşı

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. KARA, Etem: "Avrupa Birliği'nde Şirketlerin Sınıraşan Hareketliliği", Ankara 2014, Bölüm II, I, A, 1.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. KARA, Bölüm II, I, A, 2.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. KARA, Bölüm II, I, A, 3.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. KARA, Bölüm II, I, A, 4.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. KARA, Bölüm II, I, A, 5.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. KARA, Bölüm II, I, A, 6.

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. KARA, Bölüm I, II, B, 2.

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. KARA, Bölüm I, II, B, 1.

karşıya bırakmaktadır. Bu nedenle de Türk hukukçularının incelemesine muhtaç bulunmaktadır.

Yürürlük Kanun'un 12. maddesi dışa göçlerle ilgili bulunmakta ve dışa göçlerde ise ülkelerin benimsediği anlayışların baskın rolü bulunmakta, bu anlamda da öncelikle hem AB üyesi ülkelerde hem Türk hukukunda benimsenen anlayışları, ABAD kararları öncesi ve sonrası dönem itibariyle değerlendirmek gerekmektedir. Böylece dışa göçler açısından da mevcut durumun net olarak anlaşılması sağlanmaya çalışılacaktır. Şüphesiz üye ülkelerde ve Türk hukukunda benimsenen anlayışın ne olduğunu belirlemek, bir kanunlar ihtilafı konusudur⁹. Ancak bizim değerlendirmemiz yerleşme özgürlüğü temelinde AB şirketler hukuku ve onun içeriğini belirleyen ATAD kararları ile sınırlı olacaktır. Bu yapıldıktan sonra Türk şirketler hukukunda dışa göçler ile ilgili değerlendirmeler ABAD kararları temelinde, Yürürlük kanununun 12. maddesi de odak alınarak yapılacak, çözüm önerilerine de yer verilecektir.

I. ŞİRKETLER HUKUKUNDA BENİMSENEN ANLAYIŞLAR

A. ABAD Kararlarından Önceki Dönem Açısından

Türk hukukunda benimsenen anlayışın belirlenmesi, konumuz açısından büyük önem taşımaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere, ülkelerin takip ettiği anlayışlar şirketler hukuku düzenlemelerine de yansımakta ve bu nedenle de mevcut düzenlemelerin anlaşılması içinde temel alınan anlayışın belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca Avrupa'da şirketlerin sınıraşan hareketliliğindeki gelişmelerin ve yarattığı sonuçların da takip edilen anlayışla sıkı bir ilişkisi bulunmaktadır.

1. Avrupa Birliği Ülkelerinde Genel Olarak Benimsenen Anlayışlar

Avrupa'da benimsenen anlayışları ortaya koyarken, şunu ifade etmek isteriz ki ABAD kararlarından önceki dönem için sınıflandırma daha çok şirketlerin tanınıp tanınmaması noktasında yapılmaktadır. Bizim tespit ettiğimiz kadarıyla da bu sınıflandırma Stephan RAMMELOO tarafından yapılmış bulunmakta, buna göre ise İsviçre kuruluş yeri teorisi takipçisi ülkeler arasında kabul edilmiş bulunmakta, Türk hukuku düzenlemeleri ile İsviçre hukuku düzenlemelerinin benzerlik arz etmesi hasebiyle Türk hukukunun da kuruluş yeri teorisi takipçisi ülkeler arasında gösterilmesinde bir mahzur görülmemektedir.

⁹ Kanunlar ihtilafı bağlamında ayrıntılı açıklamalar için bkz. AYGÜL, Şirketlere Uygulanacak Hukukun Tespiti, ss. 191-206

ABAD kararları öncesinde ise genel olarak Avrupa'da ülkelerin takip ettikleri anlayış, idare merkezi¹⁰ veya kuruluş yeri teorisidir. Bu teorilerden idare merkezi teorisinde¹¹, şirketlerin iç işlerini düzenleme yetkisi sadece bir devlete verilmekte, bu devlet de şirketin idare merkezinin bulunduğu devlet olarak görülmektedir. İdare merkezi kavramı ise, genel olarak kabul edilmiş bir tanımla olmamakla birlikte, ekseriyetle günlük işlerde uygulanan kararların alındığı yer olarak yorumlanmaktadır. Ayrıca bu teoride, sicil yeri ile idare merkezinin de aynı yerde olması aranmaktadır¹². Bir diğer teori olan kuruluş yeri teorisinde ise¹³, gerçek kişi ile tüzel kişi arasında bir analogi kurulmakta ve bu, şu metafor ile ifade edilmektedir: “Gerçek veya tüzel her kişi, kanuni ikametgâhında doğumla kişilik kazanır. Gerçek kişinin söz konusu olduğu durumlarda kanuni ikametgâh babanın ikametgâhıdır. Tüzel kişinin olduğu durumlarda ise kanuni ikametgâh, tüzel kişinin doğduğu devlettir, yani kurulduğu devlettir”¹⁴. Buna göre bir şirket, geçerli bir şekilde bir ülkede kurulduktan sonra tanınmakta, kurulduğu ülkede faaliyette bulunup bulunmamasına veya idare merkezinin nerede olup olmadığına bakılmaksızın da kuruldukları yer hukukuna tabiiyetini sürdürmektedir.

2. Türk Şirketler Hukukunda Benimsenen Anlayış

Türk hukukunda benimsenen anlayış da, bu teorilerden bağımsız olarak belirleme olanağı bulunmamaktadır. Bu bağlamda TTK ile MÖHUK, çok sıkı bir ilişki içerisindedir. Bu nedenle öncelikle MÖHUK'un düzenlemesine bakmak gerekmektedir. 5718 Sayılı MÖHUK'un 9. maddesinin düzenlemesi ise şu şekildedir: “Tüzel kişilerin veya kişi veya mal topluluklarının hak ve fiil ehliyetleri, statülerindeki idare merkezi hukukuna tâbidir. Ancak fiilî idare merkezinin Türkiye'de olması hâlinde Türk hukuku uygulanabilir (m.9/4).

¹⁰ Ancak Avrupa'da ağırlıklı olarak kabul edilen teori, “idare merkezi teorisidir. ÖZEL, Sibel: “Avrupa Adalet Divanı'nın Inspire Art Kararı Üzerine Bir İnceleme”, Prof. Dr. Tuğrul ANSAY'a Armağan, Ankara 2006, s. 471; AKDUMAN, Ebru: Milletlerarası Özel Hukukta Hisse Devirleri, İstanbul 2010, s.17

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. KARA, Etem: Avrupa Birliği'nde Şirketlerin Sınıraşan Hareketliliği, Ankara 2014 Bölüm I, II, A, 1

¹² Şayet idare merkezi esas sözleşmede gösterilenden başka bir merkeze kayması halinde, fiili idare merkezi esas alınacaktır. AKDUMAN, s.17

¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. KARA, Bölüm I, II, A, 2

¹⁴ Daha öncede belirtildiği üzere bu metaforun orijinal ifadesi şöyledir: “Every person, natural and artificial, acquires at birth a domicile of origin by operation of law. In the case of the legitimate natural person it is the domicile of his father; in the case of juristic person it is the country in which it is born, i.e in which it is incorporated”. ROTH, Wulf-Henning: “From Centros to Überseering: Free Movement of Companies, Private International Law and Communities Law”, International and Comparative Law Quarterly (ICLQ), Volume: 52, Issue: 1, January 2003, pp. 177-208 (From Centros to Überseering), s. 183; RAMMELOO, Stephan: Corporations in private international law: a European perspective, Oxford, 2001, s. 132.

Statüsü bulunmayan tüzel kişiler ile tüzel kişiliği bulunmayan kişi veya mal topluluklarının ehliyeti, fiili idare merkezi hukukuna tâbidir (m.9/5)”. 5718 Sayılı Kanunun 9. maddesi düzenlemesi ile eski 2675 Sayılı Kanunun 8. Maddesindeki düzenlemeye ek olarak, statüsü olmayan tüzel kişiler ile tüzel kişiliği bulunmayan topluluklarda da “fiili idare merkezinin” esas alınacağı kabul edilmiştir.

Yeni 5718 Sayılı Kanunun (MÖHUK) düzenlemeleri de yabancı ülke hukuklarında olduğu gibi tüzel kişi statüsüne ilişkin bir hüküm içermemekte, ek olarak “tüzel kişilerin ve tüzel kişiliği olmayan kişi veya mal topluluklarının hak ve fiil ehliyetini tayin edecek hukukun fiili idare merkezlerinin bulunduğu yer olduğu’nun” belirtilmesiyle yetinilmektedir¹⁵. Bu konuyla ilgili Yeni Türk Ticaret Kanunu açısından da önemli bir farklılık bulunmamakta ve eski sistemin büyük ölçüde korunduğu gözlemlenmektedir. Yeni kanunlarla yapılan düzenlemelerin temel bir değişiklik yaratmaması, eski kanunlar döneminde yaşanan tartışmaların büyük ölçüde günceliğini korumasına ve Türk hukukunda benimsenen anlayışın tam olarak ne olduğuna ilişkin tartışmaların da sürmesine neden olacak gibi gözükmektedir. 5718 Sayılı Kanunda da statüdeki idare merkezi kavramı aynen korunmuş ve kural olarak, uygulanacak hukukun tespiti statüdeki idare merkezine göre belirleneceği kabul edilmiştir. Ancak statüdeki idare merkezi kavramı, sicil yeri içinde kullanılabilen ve bu esası benimseyen ülkeler de, kuruluş yeri teorisi takipçileri arasında değerlendirilebilmektedir¹⁶. Örneğin, statüdeki idare merkezini esas sözleşmeye göre belirleyen ve fiili idare merkezine yer vermeyen İsviçre, bu anlamda kuruluş yerini benimseyen ülkeler arasında kabul edilmektedir¹⁷. Bu durum, Türk hukukunda da kuruluş yeri esasının geçerli olduğuna ilişkin görüşlerin ortaya çıkmasına ve yeni kanun döneminde de güncelliğini korumasına neden olmuştur. Nitekim bu esastan hareket edilerek, MÖHUK’un 9. maddesinde idare merkezi denilecek yerde, statüdeki idare merkezi ibaresinin kullanılmasının ve de Türk Ticaret Kanunu’nun sistemi gereği de kuruluş hukuku ile statüdeki merkezin farklı olmayacağı gerçeğinin, Türk hukukunda benimsenen anlayışı da bir bakıma kuruluş yeri teorisine yaklaştırdığı ileri sürülmüştür¹⁸. Benzer şekilde, özellikle anonim şirketler bakımından, tabiiyetin belirlenmesinde ana sözleşmede belirtilen mer-

¹⁵ NOMER, Ergin: Devletler Hususi Hukuku, Yenilenmiş 19. Bası, Beta, İstanbul, 2011, s. 227.

¹⁶ RAMMELO, s. 155

¹⁷ AYGÜL, s.191; İsviçre IPRG m. 20 uyarınca, şirketin ikametgahı, sicil yeridir. Şirketin sicil yeri ise, esas sözleşmesinde gösterilen yerdir. Eğer şirketin esas sözleşmesinde sicil yeri gösterilmemişse şirketin fiili idare merkezinin bulunduğu yer sicil yeri olarak kabul edilmiştir. AKDUMAN, s. 21

¹⁸ TEKİNALP, Gülören / ÇAVUŞOĞLU, A.Uyanık: Milletlerarası Özel Hukuk Bağlama Kuralları, Genişletilmiş 11 Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2011, s. 97

kezin esas alınmasından hareket edilerek, dolaylı da olsa kuruluş yeri teorisinin Türk hukuku tarafından da kabul edildiği ifade edilmiştir¹⁹.

Buna karşın, statüdeki idare merkezi prensibinin istisnası da bulunmaktadır (MÖHUK m.9/4,5). Buna göre statüdeki idare merkezi Türkiye dışında olan, ancak fiili idare merkezi Türkiye’de olan bir şirkete Türk hukukunun uygulanması söz konusu olabilecektir. Burada fiili idare merkezi kavramından anlaşılması gereken, gerçek idare merkezidir. Maddedeki ifadeden, bu istisnai hükmün tek yanlı olduğu, ancak emredici olmadığı anlaşılmaktadır. Hükmün bu niteliğinin sonucu olarak, mahkeme önüne gelen bir olayda, şirketin gerçek idare merkezinin Türkiye’de olduğunun ilgililerce ispat edilmesi gerekecek ve mahkeme de gerektiğinde Türk hukukunu uygulayabilecektir²⁰. Bu anlamda, MÖHUK sisteminde statüdeki idare merkezi esas benimsenmiş, gerçek idare merkezi ise hâkimin takdirine bağlı olarak istisnaen kabul edilmiş olduğu söylenebilir²¹.

B. ABAD Kararlarından Sonraki Dönem Açısından

1. Avrupa Birliği Ülkelerinde Durum

AB şirketler hukukunda yaşanan gelişmelerle birlikte üye ülkeler, şirketler hukukuyla ilgili düzenleme yapma yetkilerini, şirketlerin sınıraşan hareketliliğinden ve Avrupa’da yaşanan gelişmelerden bağımsız olarak kullanma olanakları kalmamıştır. Nihayetinde bir bütün olarak AB pazarı düşünülmezsin yapılacak düzenleme, kendi şirketlerini rekabetçi şirketler hukukuna sahip ülkelere kaptırma ve bu ülke hukukuna göre kurulmuş olmasına rağmen, faaliyetlerinin tamamını kendi ülkesinde sürdüren şirketlere, kendi şirketler

¹⁹ MOROĞLU, Erdoğan: “Anonim Ortaklıkların Tanınması ve Tabiiyeti”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt: 22, Sayı: 2, 2002, s. 416-417. Ayrıca yazar; “Türkiye’de kurulan bir anonim ortaklığın, ana sözleşmesinde gösterilmesi, sicile tescili ve sicil gazetesinde ilanı zorunlu olan merkezinin { eTTK m.279/1, 300/1-2 (Yeni TTK m.339, 354/1) } yurtdışında gösterilmesi mümkün değildir. Ayrıca merkezin yurt dışında bir yer olarak gösterilmesine ilişkin bir ana sözleşme değişikliği kararı, eTTK 388/1 (Yeni TTK m.421) anlamında tabiiyet değişikliği ve aynı zamanda eTTK 434/9 (Yeni TTK m.529) anlamında da bir fesih kararı olacaktır. Alacakların korunması gereğinin de bu yorumu desteklediğini” ileri sürmüştür

²⁰ ÇELİKEL, Aysel / ERDEM, B.Bahadır: Milletlerarası Özel Hukuk, Yenilenmiş 11. Bası, Beta, İstanbul 2012, s. 207; NOMER, s. 227; AYGÜL, s.193

²¹ TEKİNALP, Gülören: “Milletlerarası Özel Hukukta Ortaklıkların Merkezi Kriteri AT Hukuku ve MÖHUK”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt: 29, Sayı: 1-2, 1999-2000, s. 920; Bununla birlikte CEBECİOĞLU, MÖHUK 9/4’te (Eski 8/4) esas kuralın gerçek idare merkezi olduğunu, birinci cümlede ifadesini bulan statüdeki merkezin kanundan doğan, aksinin her zaman ispat edilmesi mümkün bir karine olduğu görüşü için bkz. ANSAY, Tuğrul: “Yabancı Şirketlerin Serbest Yerleşmesi ve Tanınması”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni (Prof. Dr. Gülören TEKİNALP’E Armağan), Cilt: 23, Sayı: 1-2, 2003, ss.1-18, dpn.53 ve 54, s. 16

hukukunu uygulayamama tehlikesiyle karşı karşıya kalmaları kaçınılmaz olmaktadır. Burada posta kutusu şirketler, faaliyetlerinin tamamını veya büyük bir çoğunluğunu kendi ülkesinde sürdürdüğü bahsiyle kendi şirketler hukukunu uygulama çabası da sonucu değiştirmemektedir. ABAD kararlarıyla birlikte AB şirketler hukukunda gelinen son noktada üye ülkeler içe göçler açısından şirketlere müdahale yetkileri neredeyse sıfırlanmış, dahası bir diğer üye ülke şirketlerini tanımanın yanında onları kendi şirketleriyle aynı muamelede bulunmaları zorunlu hale gelmiş, böylece üye ülkelerin yetkilileri münhasıran dışa göçler için geçerli hale gelmiştir. Bir başka üye ülkenin şirketlerine neredeyse müdahale yetkisi olmayan, kendi şirketine nasıl davranıyorsa o şekilde davranmak zorunda olan bir üye ülkenin; idare merkezi veya yakın bir teoriyi benimsemesi ise kendi şirketlerinin sınıraşan hareketliliğini, birincil yerleşme özgürlüğünün kaynağında kendi elleriyle kesilmesine yol açmıştır. Bu anlamda idare merkezi teorisinin en büyük avantajı olan kamu düzeni lehine müdahale olanağı aşınmış, fonksiyonel olarak kullanılmaz hale gelmiş ve kuruluş yeri teorisi ise hem şirketler hukuku yarışı açısından hem de şirketlere tanıdığı mobilite açısından avantajlı hale gelmiştir. Bu anlamda da Avrupa Birliği'nde ABAD kararları sonrasında benimsenen anlayışların sağladığı fonksiyona odaklanması gerekmekte, başkaca bir sınıflandırmanın veya nitelendirmenin de sonuca katkısı bulunmamaktadır. Bu anlamda, mevcut şirketleri koruyarak yeni şirketler kazanmak ve mümkün olduğunca da girişimciler için en avantajlı şirket modelini yaratma amacı şirketler hukuku düzenlemelerinin temel motivasyonu olması gerekmektedir. Nitekim Almanya, bu baskıyı ciddi bir şekilde hissetmiş ve idare merkezi teorisinin öncüsü olmasına rağmen, bu teoriyi terk ederek İngiliz şirketlerine mini-GmbH ile karşılık vermiş ve böylece girişimciler için İngiliz şirketler hukukuna alternatif bir seçenek sunmuştur. Kaldı ki Almanya Centros kararı sonrası yaşanan süreçte İngiliz şirketlerin akınına uğramış, kendi vatandaşlarının İngiltere'de kurduğu şirketlerle kendi ülkesinde faaliyette bulunmasına seyirci kalmak zorunda kalmıştır.

Buna karşın ABD hukukunda normaler hiyerarşisi ile Fedaral Yüksek Mahkemenin, yine AB hukukunda normlar hiyerarşisi ile ABAD'ın sağladığı güvenceyi vermeyen birlikler veya yapılar için ya da her hangi bir üyeliği bulunmayan ülkeler için mevcut durumun devam edeceğinden, klasik değerlendirmenin geçerli olacağına şüphe bulunmamaktadır.

2. Türk Hukuku Açısından Mevcut Durum

Türk hukukunda mevcut anlayışı belirlemek için biz de klasik değerlendirme doğrultusunda hareket etmeyecek, AB şirketler hukuku bağlamında fonksiyonel olup olmama noktasından hareket edilecektir. Nitekim AB'de idare merkezi teorisi takipçisi ülkelerde olduğu gibi, TTK sisteminde de şirketin kuruluş yeri ile statüdeki idare merkezinin bir ve aynı yerde olması aran-

mış²², getirilen düzenlemeler de bu esastan hareketle yapılmıştır. Türk Ticaret Kanununda şirketlerin idare merkezlerinin bulunduğu yerde kurulma ve ana sözleşmelerinde de idare merkezlerini gösterme zorunluluğuna ilişkin hükümler (Yeni TTK 213, 215, 354, 587)²³, bu anlayışın ürünü düzenlemelerdir. Bu anlamda Türk hukukuna göre kurulan bir şirketin, statüdeki idare merkezinin de her daim Türkiye’de olacağı açıktır²⁴. Bu anlamda, gerçek kişilerin yerleşim yerinin “sürekli kalmak niyetiyle oturulan yer” olmasına karşın, şirket işlemlerin yapıldığı ve işlerin fiilen yönetildiği yerin (MK m.51), yani gerçek idare merkezinin, şirket statüsünde gösterilmesi istenen yer (TTK m.213, b.3, 339, b.1, 576, b.1, KoopK m.3, b.3) olduğu söylenebilir²⁵. Ayrıca 6103 sayılı Ticaret Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun’un 12. maddesinde: “*Bir Türk şirketi, tasfiye edilmeksizin ve hedef ülkede yeniden kurulmaksızın yabancı bir ülkeye taşınabilir. Bunun için, Türk hukukunun aradığı şartların yerine getirilmiş olduğu; şirketin taşındığı ülke hukukuna göre, o ülkede faaliyetine devam edebileceği; şirketin, konumunda meydana gelecek değişiklikten alacaklıların, ilân yoluyla haberdar edildikleri, alacaklarını bildirmeye davet olundukları ve alacakların ödendiği veya teminat altına alındığı, ispat edilmelidir. Merkezini yurt dışına taşıyan şirketin unvanı, alacaklıların tümü tam olarak tatmin edilmeden ticaret sicilinden silinemez. Merkezin taşınmasına ilişkin ayrıntılı düzenlemeler Ticaret Sicili Yönetmeliği’nde yapılacağı*” düzenleme altına alınmıştır. Buna göre bir Türk şirketinin sicil yerini Türkiye’de muhafaza ederek ve de Türk hukukuna tabiiyetini sürdürerek, idare merkezini AB üyesi bir ülkeye taşıma olanağı hukuken söz konusu değildir.

Buna karşın AB’de üstünlük sağlayan kuruluş yeri teorisi bakımından, bir şirketin kurulduğu ülke hukukuna tabiiyetini sürdürerek idare merkezini başka ülkeye taşıması bir sıkıntı teşkil etmemektedir. Hatta şirketin idare mer-

²² ÇELİKEL, Ticaret Kanununda fiili idare merkezi kriterinin kabul edildiği görüşündedir. Yazarın tam ifadesi şu şekildedir: “*Yürürlükten kalkan 2675 sayılı MÖHUK’un ehliyeteye uygulanacak hukuku düzenleyen eski 8. maddesinde kanunen statüsü bulunmayan tüzel kişiler ve tüzel kişiliği olmayan kişi ve mal toplulukları konusunda bir hüküm bulunmamaktaydı. Var olan bu eksikliği gidermek amacı ile yeni 9. maddeye, maddenin dördüncü fıkrasında ve Ticaret Kanununda da kabul edilen ‘fiili idare merkezi’ kriterini esas alan beşinci fıkra eklenmiş bulunmaktadır*”. ÇELİKEL/ ERDEM, Milletarası Özel Hukuk, Yenilenmiş 11. Bası, Beta, İstanbul, 2012, s. 207

²³ Bu hükümlerin Eski Ticaret Kanunu’ndaki karşılıkları için bkz. TTK m.155, 300, 489

²⁴ TEKİNALP, s. 919

²⁵ PULAŞLI, Hasan: 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa göre Yeni Şirketler Hukuku Genel Esasları, Ankara, 2012, s. 63; Bu anlamda şirket esas sözleşmesinde gösterilmesi zorunlu olan işletme merkezinin, gerçek kişilerdeki yerleşim yerinin ticaret şirketlerindeki karşılığı olduğu da söylenebilir. BİLGİLİ, Fatih/ DEMİRKAPI, Ertan: Şirketler Hukuku, Güncellenmiş 7. Baskı, Bursa 2012, s.55

kezinin nerede olup olmadığı da bir önem arz etmemektedir. Dolayısıyla değinilen diğer hususların yanında 6103 sayılı Ticaret Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 12. maddesi hükmü, Türk hukukunda benimsenen anlayışı idare merkezi teorisine daha da yaklaştırmakta ve Türk hukukunda benimsenen anlayışın, kuruluş yeri olduğuna ilişkin görüşleri zayıflatmaktadır²⁶. Bu anlamda, örneğin, idare merkezi teorisinin takipçilerinden olan Macaristan, Yürürlük Kanunu hükmüyle benzer bir düzenlemeye sahip bulunmakta ve bu düzenleme de dışa göçlerle ilgili Cartesio kararına konu olmuş bulunmaktadır²⁷. Şirketlerin sınıraşan hareketliliği açısından kuruluş yeri teorisinin fonksiyonu ve özellikle şirketin idare merkezinin nerede olduğunun bir önem arz etmemesi karşısında, Türk şirketler hukukunun aynı sonucu sağlamadığı açıktır. Bu bağlamda da Türk şirketler hukukunda benimsenen anlayışın, idare merkezi olduğu veya bu anlayışa çok daha yakın olduğu söylenebilir²⁸.

II. TÜRK ŞİRKETLER HUKUKUNUN DIŞA GÖÇLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Şirketlerin yerleşme özgürlüğü temelinde sınıraşan hareketliliği konusunda yegâne hukuki dayanak, Roma Anlaşmasının yerleşme özgürlüğüyle ilgili hükümleri çerçevesinde ABAD'ın vermiş olduğu kararlardır. Her ne kadar konuyla ilgili Avrupa Anonim Şirketi Tüzüğü ve Sınırotesi Birleşme Yönergesi mevcut olsa da, üye ülkelerin konuya ilişkin çabaları açısından bu düzenlemeler bir değer ifade etmekte, fakat ABAD kararları karşısında konumuz açısından ciddi bir önem arz etmemektedir. Nitekim Inspire Art kararında Hollanda, savunmasında Sınırotesi Birleşme Direktifi'ne de dayanmış, ancak ABAD ikincil düzenlemelerin yerleşme özgürlüğüne aykırı olamayacağını ve birincil düzenlemelerin doğrudan uygulanacağına karar vermiştir. Yine Übersering kararında ABAD, yerleşme özgürlüğünün doğrudan uygulanacağını, bu özgürlüğün uygulanabilmesinin hiçbir anlaşmaya veya ikincil düzenlemenin varlığına bağlı olmadığını, fakat bu nevi düzenlemelerin de bu hakkın kullanılmasını kolaylaştırabilecek şekilde olması gerektiğini açıkça ifade etmiştir. Açıktır ki ikincil düzenlemeler, birincil düzenlemelerin sağladığı kolaylığı verememekte, sıklıkla da üye ülke hukuklarına atıf yapmakla yetinmekte ve işçilerin yönetime katılması

²⁶ Kaldı ki Türk hukukunda benimsenen anlayışın kuruluş yeri olduğunu ileri süren yazarlar, kuruluş yeri ile statüdeki idare merkezinin tam olarak aynı olmadıklarını kabul etmektedirler. TEKİNALP/ÇAVUŞOĞLU, s. 97

²⁷ Geniş açıklamalar için bkz. KARA, Bölüm II, II, A, 6

²⁸ AYGÜL ve AKDUMAN'da Türk hukukunda benimsenen anlayışın idare merkezi olduğu görüşündedir. Ancak yazarlar, bu görüşlerini dile getirirken yürürlükten kaldırılmış olan "Ecnebi Anonim ve Sermayesi Eshama Münkasım Şirketler ile Ecnebi Sigorta Şirketleri Hakkında Kanun-u Muvakkat'ın" 15. maddesini dayanakları arasında yer vermektedirler. AYGÜL, s. 201; AKDUMAN, s.18

gibi konularda da ayrıntılı düzenlemeler içermektedir. Bu durum ise ikincil düzenlemeleri, şirketler için çok da cazip kılmamaktadır. Dolayısıyla, şirketlerin sınıraşan hareketliliği/yerleşme özgürlüğü konusun en temel hukuki dayanağı olarak, Roma Anlaşması'nın yerleşme özgürlüğüyle ilgili hükümleri çerçevesinde ABAD'ın vermiş olduğu kararlar kalmakta ve konunun Türk şirketler hukuku açısından değerlendirilmesinin de bu kararlar çerçevesinde yapılması, böylelikle de şirketlerin sınıraşan hareketliliği bakımından Türk hukukunun görüntüsü ortaya konulması önem arz etmektedir..

A. Türk Şirketlerinin Dışa Göçleri

Dışarıya göçler, ya sicil yerinin ve idare merkezinin bir başka üye ülkeye birlikte taşınması suretiyle, ya da sicil yeri muhafaza edilerek idare merkezinin taşınması suretiyle gerçekleştirilebilir. Bu göçlerden birinci halde, şirketin tabi olduğu hukuk doğrudan değişirken, ikinci halde ise şirketin tabi olduğu hukuk aksini öngörmediği sürece uygulanan hukukta bir değişim söz konusu olmayacaktır. Bunun yanında şirketin idare merkezini muhafaza ederek sicil yerini de taşımak istemesi söz konusu olabilir. Ancak bu halde de şirkete uygulanan hukuk değişecek, dışa göçün tarafının kuruluş yeri teorisini benimseyen ülke olması da sonucu değiştirmeyecektir.

1. Daily Mail ve Cartesio Şirketinin Bir Türk Şirketi Olarak Kabulü ile Türk Şirketlerinin Dışa Göçleri

Bir Türk şirketi olarak Cartesio veya Daily Mail'in kabulü ile hareket etmek konunun daha iyi anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bu kabul ile bir Türk şirketi olarak Cartesio veya Daily Mail'in idare merkezlerini bir başka ülkeye taşımak istemeleri halinde ne olacak sorusu, Türk şirketler hukukuna göre dışa göçlerin ve birincil yerleşme hakkının incelenmesinden netlik sağlayacaktır.

ABAD, birincil yerleşme hakkının kullanılması suretiyle dışa göçlerle ilgili olan Daily Mail ve Cartesio kararında, özetle şu hususu ifade etmiştir: "Şirketler, ulusal hukukların ürünü olup kuruluşunu ve işleyişini belirleyen ulusal hukuk kurallarınca varlık kazanırlar. Şirketleri kurulduğu üye ülkeye bağlayan bağlama kuralları ile benimsenen bu bağlama kurallarının değiştirilip değiştirilemeyeceğine ilişkin üye devlet hukuk sistemleri arasında çeşitlilik vardır ve Kurucu Anlaşma'da bu çeşitliliği dikkate almıştır. Şirketlerin yerleşme özgürlüğünü düzenleyen (Eski) m.48 ifadesinde de bağlama noktası olarak, sicil yeri, idare merkezi ve temel iş yerine eşit ölçüde yaklaşmıştır. Buna göre bir üye ülke hukukuna göre kurulmuş bir şirketin, kurulduğu üye ülke hukukuna göre tüzel kişiliğini kaybetmeksizin sicil yerini veya idare merkezini bir başka üye ülkeye taşıyıp taşıyamayacağı sorunu, yine kurulduğu üye ülke hukukuna göre belirlenir. Bu nedenle üye ülke, kendi hukukuna kurulmuş ve yine kendi hukukuna göre tüzel kişiliğini muhafaza ederek, idare merkezini bir başka ülkeye

taşımak isteyen şirketleri belirli sınırlamalara tabi tutabilir. Bu nedenlerle, üye ülkelerin, kendi hukuklarına göre kurulmuş şirketlerin merkezlerini taşımaları ve bunun yanında da mevcut statülerini kendi hukuklarına tabi olarak sürdürmek istemeleri halinde, buna ilişkin bağlama noktasını belirme yetkileri mevcuttur. Bu yetki, merkezlerini bir başka üye ülkeye taşıyarak o ülkede yeniden yapılanmayı amaçlayan ve böylece kendi bağlama kurallarını ihlal edilmesine yol açan hallerde, kendi hukukuna göre kurulmuş şirketlerin bu statüsünü muhafaza etme isteğine izin vermeme olanağını da içermektedir²⁹. Bu kararlarla ABAD, birincil yerleşme hakkının kullanılması yoluyla dışa göçlerde yetkinin, münhasıran üye ülkelerde olduğunu ve üye ülkelerin de bu konuda diledikleri bağlama noktasını seçebileceklerini, bu anlamda da idare ve kontrol merkezinin bir başka üye ülkeye taşınmasının üye ülke hukukları çerçevesinde değerlendirileceğini ortaya koymuştur. Bu sonuca göre üye devletlerin, şirketlerin idare merkezlerini bir başka üye ülkeye taşımalarına izin vermeme veya belirli sınırlama getirme hakları vardır; hatta kabul ettikleri düzenlemelere uyulmamasına da şirketin sona ermesi sonucuna bağlayabilme yetkileri mevcuttur. Bu halde dışa göçler konusunda yetkinin üye ülkelerde olduğuna ilişkin bir kuşku bulunmamaktadır.

a. Sicil Yerinin ve İdare Merkezinin Birlikte Taşınması Suretiyle

ABAD'ın ortaya koyduğu ölçüler çerçevesinde, birincil yerleşme hakkının kullanılması yoluyla şirketlerin dışa göçlerinde Türk hukukunu değerlendirirken; bakılması gereken, Türk hukukunun ABAD kararlarıyla uyumlu olup olmadığı değil, Türk hukukunun konuyla ilgili ne gibi düzenlemeler getirdiğidir. Kaldı ki ABAD'ın Daily Mail ve Cartesio kararında vurguladığı husus, bu konuda Türk hukukunun yetkili olacağı ve çözümün de Türk hukuku çerçevesinde yapılacağıdır. Bu nedenle, Türk hukukunda, idare merkezini bir başka üye ülkeye taşımak isteyen Türk şirketlerine izin verilmeyebilecek veya idare merkezinin taşınması belirli sınırlamalara tabi tutulabilecektir. Her iki halde de Türk hukukunun ABAD kararlarına aykırı olduğundan bahsedilemeyecektir.

Türk hukukunda, Eski Ticaret Kanunundan farklı olarak²⁹, konuya ilişkin özel bir hüküm bulunmaktadır. 6103 sayılı Ticaret Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 12. maddesinde düzenleme altına alınan konuya ilişkin hükümde: “*Bir Türk şirketi, tasfiye edilmeksizin ve hedef ülkede yeniden kurulmaksızın yabancı bir ülkeye taşınabilir. Bunun için, Türk hukukunun aradığı şartların yerine getirilmiş olduğu; şirketin taşındığı ülke hukukuna göre, o ülkede faaliyetine devam edebileceği; şirketin, konumunda meydana*

²⁹ Eski Ticaret Kanununda ise Yürürlük Kanununda olduğu gibi açık bir düzenleme bulunmamaktaydı. Şayet Cartesio şirketi, eski Ticaret kanunu döneminde benzer sonuç istemiş olsaydı, şirketin tasfiyesi ve sona ermesi, İtalya'da da yeniden kurulması gerekecekti.

gelecek değişiklikten alacaklıların, ilân yoluyla haberdar edildikleri, alacaklarını bildirmeye davet olundukları ve alacakların ödendiği veya teminat altına alındığı, ispat edilmelidir. Merkezini yurt dışına taşıyan şirketin unvanı, alacaklıların tümü tam olarak tatmin edilmeden ticaret sicilinden silinemez. Merkezin taşınmasına ilişkin ayrıntılı düzenlemeler Türk Ticaret Kanunu'nun 26. Maddesine göre çıkarılacak yönetmelikle yapılır” ifadesine yer verilmiştir.

Kanunun düzenlemesinden, Türk şirketlerinin idare merkezlerini bir başka ülkeye taşımalarına izin verildiği görülmektedir. Ancak Macaristan şirketler hukukunda olduğu gibi Türk hukukunda da sicil yerini ve Türk hukukuna tabiiyeti muhafaza ederek, bir şirketin idare merkezini taşımasına, bu hüküm anlamında olanak bulunmamaktadır. Buna göre bir Türk şirketinin tasfiye edilmeksizin ve hedef ülkede yeniden kurulmaksızın yabancı bir ülkeye taşınabilmesi için, taşınan ülke hukukunun buna cevaz vermesi, şirket ile ilgili kişilerin bilgilendirilmesi ve alacaklılarının da ödenmesi veya teminat altına alınması gerekmektedir. Bir Türk şirketi olarak kabulü halinde Cartesio'unun bu işlemi gerçekleştirebilmesi için, hedef ülke hukuku olarak İtalyan hukukunun sicil yerinin ve idare merkezinin taşınmasında bir engel teşkil etmemesi, şirket ilgililerinin de konuyla ilgili bilgilendirilmeleri ve alacaklılarının da ödenmesi veya teminat alınması gerekmektedir. Aksi halde şirketin taşınmasına müsaade edilmeyecek, Cartesio şirketinin kaydı da ticaret sicilinden silinmeyecektir. Buna ilişkin muhtemel uyuşmazlık halinde de ATAD, konunun Türk hukukuna göre çözülmesi gerektiğine ve bu anlamda da Türk hukukunda benimsenen çözümün Birlik hukukuna aykırı olamayacağına karar verecektir.

b. Sicil Yerini ve Türk Şirketler Hukukuna Tabiiyetini Muhafaza Etmek Suretiyle

Bizim için de AB üyesi ülkeler içinde AB şirketler hukuku ve dışa göçler açısından en temel meseleyi, “Sicil yerini ve Türk hukukuna tabiiyetini muhafaza ederek bir Türk şirketi idare merkezini bir başka ülkeye taşıyabilir mi taşıyamaz mı?” sorusu oluşturmaktadır. Kaldı ki içe göçler açısından her üye ülkenin; geçerli bir şekilde bir üye ülkede kurulan, sicil yeri veya idare merkezi yahut da gerçek idare merkezi topluluk içinde bulunan şirketleri tanımak ve de kendi şirketleriyle birlikte aynı muameleye tabi tutma zorunluluğu bulunmaktadır. Artık geçerli şekilde bir şirket kurulduktan sonra, şirketin kurulduğu ülke haricinde başka bir üye ülkenin kendi şirketler hukuku kurallarını dayatma, ayrımcılık yasağına aykırı davranma ve şirketi bir şekilde tanınmama gibi bir yetkileri bulunmamaktadır. Bunun sınırını ise sadece kamu yararı oluşturmakta ve buna dayalı getirilen düzenlemelerinde “Gebhard Testine” tabi tutulmaktadır. Bu bakımdan ülkelerin AB şirketler hukuku ve şirketlerin sınıraşan hareketlerindeki kaderini dışa göçlerle ilgili yaptıkları düzenlemeler oluşturmakta, burada da başat unsur “sicil yerini ve tabi olduğu hukuku muhafaza ederek, kendi

şirketlerinin idare merkezlerini bir başka ülkeye taşıyıp taşıyamayacakları” konusunda yaptıkları tercihler oluşturmaktadır. Unutulmamalıdır ki dışa göçlerde ABAD, tercihi üye ülkelere bırakmakta ve hangi yönde olursa olsun üye ülkelerde yapılan tercihler, Birlik hukukuna aykırı bulmamaktadır. Bu sonuçla, şirketin varlık kazandığı ülke hukukunun, şirketlerle ilgili düzenlemeleri yapmaya yetkili olduğu ve kendi şirketlerinin dışa göçlerine izin verip vermeme konusunun da üye ülkelerin kendi takdirlerinde olduğu kabul edilmiştir. O halde Türk şirketlerinin, sicil yerini ve Türk hukukuna tabiiyetini muhafaza ederek, idare merkezini bir başka ülkeye taşıyıp taşıyamayacağı konusu, Türk hukukuna göre belirlenecektir. Bir başka deyişle, Türk şirketlerinin sınıraşan hareketliliği ve dışa göçler konusunda kaderi, Türk hukukunun ellerindedir.

Türk hukukunda, sicil yerinin ve Türk hukukuna tabiiyetin muhafaza edilerek idare merkezinin bir başka ülkeye taşınması konusunda, sicil yerinin ve idare merkezinin birlikte taşınması halinde olduğu gibi, açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Sicil yerinin ve idare merkezinin birlikte taşınmasına ilişkin özel hüküm niteliğindeki Yürürlük Kanunu’nun 12. maddesinden ise, buna ilişkin bir çözüm de çıkmamaktadır. Aksine Türk şirketlerinin dışa göçlerinin, sicil yerinin ve idare merkezinin birlikte taşınması halinde mümkün ve de bununla sınırlı olabileceği gibi bir sonuç çıkmaktadır. Kanun koyucunun dışa göçlerle ilgili getirmesi gereken çözüm, Türk şirketlerinin Türk hukukuna tabiiyetini sürdürerek birincil yerleşme özgürlüğünü temin etmek yönünde olması gerekirken, Türk şirketlerini tercih yapmaya zorlaması izaha muhtaçtır. Bir başka deyişle, Yürürlük Kanunu’nun 12. maddesi karşısında, bir Türk şirketi olarak Cartesio veya Cartesio konumundaki Türk şirketleri, Türk olma veya İtalyan olma arasında bir seçim yapmak durumundadır.

Oysaki AB şirketler hukuku ve sınıraşan şirket hareketliliği bakımından, Türk hukukunda esas çözüme kavuşturulması ve kolaylaştırılması gereken konu, Türk şirketlerinin Türk hukukuna tabiiyetini muhafaza ederek sınıraşan hareketliliğinin kolaylaştırılması ve kurucu anlaşmayla bahşedilen yerleşme özgürlüğünden de sonuna kadar yararlandırılmasıdır. Bu haliyle Yürürlük Kanunu’nun 12. maddesi özel hüküm teşkil etmekte ve bu özel hüküm karşısında, dışa göçler açısından Türk hukukunda başkaca bir sonuca, genel hükümlerin kullanılması suretiyle gitme olanağı görünmemektedir. Ayrıca bu yönde gösterilecek çaba saygıyı hak etmekle birlikte, Türk şirketleri için de yerleşme özgürlüğünün kaynakta sınırlandırılmasının ortadan kaldırılmasına yeterli olmayacak ve her şekilde, Türk şirketleri için bir öngörülmezlik mevcudiyetini sürdürecektir. Kaldı ki MÖHUK sisteminde statüdeki idare merkezi anlayışı benimsenmiş; TTK sisteminde de şirketin kuruluş yeri ile statüdeki idare merkezinin bir ve aynı yerde olması aranmış, şirketlerin idare merkezlerinin bulunduğu yerde kurulması ve ana sözleşmelerinde de idare merkezlerini gösterme zorunluluğu (Yeni TTK 213, 215, 354, 587) esası getirilmiştir. Bu düzenlemelerle birlikte

Yürürlük Kanunu'nun 12. maddesi, AB şirketler hukuku bakımından, idare merkezi teorisi etkisi yaratacak gibi gözükmektedir. Bu nedenle yapılması gereken, konunun açıkça düzenlenmesi ve Türk şirketlerine, "sicil yerini ve Türk hukukuna tabiiyeti muhafaza ederek idare merkezini taşıma" olanağının tanınarak yasal bir zemine kavuşturulmasıdır.

B. Yürürlük Kanununun 12. Maddesinin Kaldırılması Gereği

Dışa göçler açısından Türk hukuku incelendiğinde, özel bir hüküm olduğu görülmektedir. 6103 sayılı Ticaret Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 12. maddesinde düzenleme altına alınan bu hüküm, Macaristan şirketler hukuku ve SE³⁰ düzenlemeleriyle paralellik arz etmektedir³¹. Bu bağlamda da bir Türk şirketinin sicil yerini ve de Türk hukukuna tabiiyetini sürdürerek, idare merkezini AB üyesi bir ülkeye taşımak suretiyle dışa göçü mümkün görünmemektedir. Aksine, Türk şirketlerinin dışa göçleri, hükmün aradığı şartların yerine getirilmesi kaydıyla, sicil yerlerini ve idare merkezleri birlikte taşınmalarıyla suretiyle mümkün olabilmektedir. Bu ise bağlı oldukları hukukun değişmesine ve Türk şirketlerinin göçtükleri üye ülkenin tabiiyetine geçmelerine yol açacağı açıktır. Oysa kuruluş yeri teorisi açısından, şirketin, sicil yerini ve tabii olduğu hukuku muhafaza ederek, idare merkezini bir başka üye ülkeye taşımasında bir sıkıntı bulunmamakta, hatta şirketin idare merkezinin nerede olup olmadığı da bir önem arz etmemektedir. Buna karşın aynı durum, idare merkezi teorisi açısından geçerli olmamakta ve Türk hukuku da idare merkezi anlayışı benimseyen ülkelerle aynı sonucu doğurmaktadır. Bu da, en azından şirketlerin sınıraşan hareketliliği açısından, Türk hukukunda benimsenen anlayışın idare merkezi olduğunun kabulünü gerektirmektedir. Kaldı ki MÖHUK sisteminde statüdeki idare merkezi anlayışı benimsenmekle birlikte istisnaen de olsa gerçek idare merkezi kıstasına da yer verilmiştir. TTK sisteminde de şirketin kuruluş yeri ile statüdeki idare merkezinin bir ve aynı yerde olması aranmış, şirketlerin idare merkezlerinin bulunduğu yerde kurulması ve ana sözleşmelerinde de idare merkezlerini gösterme zorunluluğu (Yeni TTK 213, 215, 354, 587) esası getirilmiştir.

Bunun yanında 6103 sayılı Ticaret Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 12. maddesi Birlik hukukuna uyum anlamında bir önem taşıması ve Türk şirketler hukuku açısından taşıdığı risk nedeniyle kaldırıl-

³⁰ Bir Avrupa Anonim şirketi olan SE, Societas Europea'nın kısaltılmasıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. KARA, Bölüm I, III, B, 1.

³¹ Hatırlamakta fayda var ki ABAD "Bir üye ülkede kurulan, sicil yeri veya idare merkezi ya da gerçek idare merkezi Birlik içinde bulunan şirketleri" bir nevi AB şirketi olarak görmektedir. Bu anlamda da SE, AB şirket tiplerinden sadece birisi olup bu şirket türünün seçilmesi halinde de SE Tüzüğüne uymak gerekmektedir. KARA, s.144-145

ması gerekmektedir. Nihayetinde bu hüküm dışı göçlerle ilgilidir ve bu konuda üye ülkelerin yetkileri neredeyse tamdır. Bu hükmün Türk şirketler hukuku açısından en temel riski ise, mevcut Türk şirketlerinin de daha avantajlı düzenlemelere sahip üye hukuklarını seçip o ülkenin şirket formuna dönüşebilmelerini kolaylaştırması ve seçtiği üye ülke hukukuna tabiiyetini sürdürerek, Türkiye’de de faaliyetlerini devam ettirmesine olanak vermesidir. Yürürlük Kanunu’nun mevcut Türk şirketlerine sağladığı bu kolaylık ile şirketler hukuku yarışında Türk hukukunun yeri birlikte değerlendirildiğinde, teorik de olsa, hiçbir Türk şirketinin kalmama olasılığı mevcuttur. Özellikle, hatırı sayılır çoğunluğu Almanya’da olmak üzere, beş milyon Türk’ün Avrupa’da yaşadığı ve Türkiye’nin ihracatında Avrupa pazarının önemli bir yer tuttuğu da göz önünde bulundurulduğunda, bu tehlikenin yabana atılmaması gerekir. Bu haliyle, salt Avrupa’da yaşayanlar için değil, Türkiye’de ikamet eden Türk girişimcileri için de Alman veya İngiliz şirketler hukuku, bir seçenek olarak ortadadır. Nihayetinde Türk girişimciler, yeni kuracakları şirket için İngiliz veya Alman şirketler hukukunu seçebilecek; buna karşın mevcut Türk şirketleri de Yürürlük Kanunu hükmünden yararlanmak ve koşullarını yerine getirmek suretiyle İngiliz veya Alman şirketi haline gelebilecektir. Her iki olasılıkta da bu şirketlerin Türkiye’deki faaliyetleri içe göç teşkil edeceğinden, Türk hukuku açısından bir müdahale söz konusu olamayacak ve böylelikle Türk hukuku devre dışı kalacaktır.

Oysaki dışı göçler açısından hayati olan; mevcut şirketleri muhafaza etmek ve mümkün olduğunca da yeni şirketler için cazibe merkezi olmaktır. Kaldı ki kuruluş yerini saf olarak uygulayan İngiltere bile şirketlerin sicil yerini değiştirmesini³², Parlamento tarafından buna onay veren özel bir kanunun çıkarılması şartına bağlanmakta³³, bu ise İngiliz şirketlerinin tabiiyet değiştirmesini imkânsızlaştırmakta, dışı göçler açısından üye ülkelerin münhasıran yetkili olması

³² İngiliz şirketler hukukunda, şirketlerin mutlaka bir sicil yeri bulunması gerekmektedir (CA sec.86). Bu husus şirketin kuruluşunda tescil şartı yerine getirilirken sicil yetkilisine (registrar) ibraz edilmesi gerekli olan belgeleri düzenlemiş bulunmaktadır (CA sec.9). Söz konusu belgeler arasında, kurucular tarafından şirketin sicil yerinin nerede bulunması arzu ediliyorsa, bu yerin adresinin de gösterildiği bir beyannamenin yer alacağı hususu yasa koyucu tarafından belirlenmiş bulunmakta (CA sec.9/5.a); buna göre girişimciler de şirket sicil yerini İngiltere ve/veya Galler, İskoçya veya Kuzey İrlanda’da olacağını söz konusu beyannameye açıklığa kavuşturmaları gerekmekte (CA sec.9/2.b); tescil talebine eklenen beyanda da şirketin açık adresi ile birlikte gösterilen yönetim ve yargı bölgesi neresi ise tescil talebinin de bu bölgenin sicil yetkilisine yöneltilmesi gerekmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa YASAN: “Birleşik Krallık Şirketler Hukukunda Şirket Merkezi (Registered Office) Mecburiyeti”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C: XVII, S: 1-2, 2013, s.1001-1002

³³ Bu hükmün en azından Birleşik Krallık içerisindeki yönetim ve yargı bölgeleri arasında transferi yönünden yumuşatılması hususu şirket merkezinin transferine imkân tanyan Avrupa Anonim Şirketi (Societas Europea) Tüzüğü hükümleri gerekçe gösterilerek ileri sürülmüşse de İngiliz Şirketler Kanunu olan Company Act 2006’da da İngiliz yasa koyucu hiçbir esneklik göstermemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. YASAN, s.1002-1003

karşısında da bu kanunun kaldırılması için de hiçbir neden bulunmamaktadır. Bu sebeple hem AB şirketler hukuku müktesebatına uyum sağlamada gerekli olmaması hem de kendisini gösteren şirketler hukuku yarışı anlamında yarattığı risk nedeniyle hükmün kaldırılması gerekmektedir.

C. Alman MoMiG İle İngiliz Şirketler Hukuku Düzenlemeleri Esas Alınarak Kuruluş Yeri Teorisinin Benimsenmesi Gereği

Türk hukukunda benimsenen anlayış ne şekilde kabul edilirse edilsin, her iki teorisin de avantajlarını taşımadığı aşıkardır³⁴. Bu haliyle yapılan düzenlemenin, özellikle şirketler hukuku yarışında Türk hukukunu dezavantajlı kılacağı ve fiili idare merkezi kıstasının uygulamasının da içe göçler açısından ABAD kararlarına aykırılık teşkil edeceği açıktır. Nihayetinde ABAD, üye ülkelerin hangi sistemi benimseyip benimsemediklerini dikkate almamakta, geçerli bir şekilde kurulmuş bir şirketin tüm üye ülkelere tanınmasını ve kendi şirketleriyle de aynı muameleye tabi tutulmasını istemektedir. Dolayısıyla hangi teori içinde değerlendirilirse değerlendirilsin, statüdeki idare merkezi esasının her iki teorisin de sağladığı avantajları veremediği, üstelik bu esasın ABAD kararlarında vurgulanan ilkelere aykırı olabileceği ve şirketler hukuku yarışında da Türk şirketler hukukunu dezavantajlı kılacağı açıktır. Bu nedenle bu anlayışın terk edilmesi, kuruluş yeri teorisinin benimsenmesi³⁵ gerekmektedir. Kaldı ki idare merkezi teorisinin öncüsü olmasına rağmen Almanya, idare merkezi teorisini terk etmiş ve kuruluş yeri esasını benimseyerek şirketler hukukunu yeniden düzenlenmiş, böylelikle de rekabetçi bir şirketler hukukuna sahip olmayı hedeflemiştir. Dolayısıyla Alman MoMiG³⁶ ile İngiliz şirketler hukuku³⁷ düzenlemeleri esas alınarak Türk hukuku da mevcut gelişmeler ışığında şekillenebilir.

D. Yeni TTK'nın Cartesio Kararından Önce Hazırlanmasının Etkileri

Unutulmamalıdır ki Yeni Türk Ticaret Kanunu tasarısının hazırlandığı dönem itibariyle, AB şirketler hukuku ve şirketlerin sınıraşan hareketliliği konusu tam olarak netleşmemiştir. Öyle ki AB şirketler hukukunun ne olduğunun belirlenmesi, öncelikle AB şirketinin ne olduğuna bağlı olması konunun Avrupa'da da Cartesio kararına kadar ki süreçte tartışmalar devam etmiş, hatta Cartesio kararı sonrasında dahi bir bütün olarak resmin ortaya çıkarılmasında güçlükler yaşanmıştır. Bu nedenle konunun, 2008 yılında Cartesio kararıyla birlikte nihayete erdirilerek netleştirildiği göz önünde bulundurulduğunda, Yürürlük Kanu-

³⁴ TEKİNALP/ÇAVUŞOĞLU, s.98; AYGÜL, s. 202

³⁵ Aynı yönde görüş için bkz. AYGÜL, s.202

³⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. KARA, Bölüm III, II, A, 2,a.

³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. KARA, Bölüm III, II, A, 2,b.

nu düzenlemesinin erken olduğu, muhtemelen ikincil düzenlemeler, özellikle SE Tüzüğü esas alınarak getirildiği ve bu nedenle de konunun en önemli yanının gözden kaçırılmasının olağan olduğu söylenebilir. Oysaki SE şirket tipi de AB şirketlerinden sadece birisini teşkil etmektedir. Nitekim şirketlerin sınıraşan hareketliliğiyle ilgili olarak kanunun gerekçesine baktığımızda, “Daily Mail, Centros, Inspire Art ve Übeersering kararlarına” yer vermekle yetinildiği göze çarpmaktadır. Buna karşın yine kanun gerekçesinde konunun oldukça yeni olduğu, araştırılması gerektiği ve bu nedenle de tüm araştırmacılara açık olduğu çağrısında bulunulduğu görülmekte; bu ise konunun oldukça yeni olduğu hususunun kabulü ile hareket edildiği gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu ise yeni TTK'nın hazırlanmasında verilen kıymetli emeklere hiç bir şekilde hanel getirmemekte, her şekilde kanunun hazırlanmasında emeği geçenlere bir teşekkürü gerektirmektedir.

SONUÇ

Türk şirketler hukukunda dışa göçler açısından düzenlemeler Cartesio kararı öncesindeki dönemin izlerini yansıtmaktadır. Bu ise Türk hukukunun dışa göçler açısından bızatihi Türk şirketlerinin yerleşme özgürlüğünü kaynakta engelleyici yanını sürdürmesine, içe göçler açısından ise Birlik hukukuna aykırılık potansiyelini devam ettirmesine yol açmıştır. Oysaki AB şirketler hukuku ve şirketlerin sınıraşan hareketliliği iki boyutludur, bu nedenle yapılan düzenlemelerde de içe göçler ile dışa göçler boyutunun birlikte ele alınarak değerlendirilmesi ve kararların Avrupa’da yarattığı sonuçlar da dikkate alınarak sonuca gidilmesi gerekmektedir. Ayrıca Birlik hukukuna uyumun öncelikle birincil düzenlemelerle başlanması ve daha sonra da birincil düzenlemelere bağlı olarak çıkarılan ikincil düzenlemelere uyumun gündeme gelmesi gerekir. Bu anlamda ise Kurucu Anlaşma’nın yerleşme özgürlüğüyle ilgili hükümlerinin, birincil bir düzenleme olarak doğrudan uygulanma kabiliyetine sahip olduğuna, bu özgürlüğün uygulanmasının da başkaca bir anlaşmayı veya düzenlemeyi gerektirmediğine ilişkin ABAD kararları da açıktır. Türk şirketlerinin dışa göçleri açısından Türk hukukunun kaynakta engelleyici yanı, Türk hukuku düzenlemelerinin idare merkezi anlayışını yansıtmaması veya bu anlayışa daha yakın durması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu konu Türk hukukunda tartışmalı olmakla birlikte, kabul edilen anlayış ne yönde olursa olsun, Türk hukukunun ne kuruluş yerinin ne de idare merkezi teorisinin avantajlarını taşıdığı hususunda genel bir kabul de bulunmaktadır. Ancak ABAD kararları sonucunda Avrupa’da yaşanan gelişmelerin, klasik anlamda ayırım yapılmasını da zorlaştırdığı akılda tutulmalıdır. Nihayetinde içe göçler karşısında üye ülkelerin bir ön koşul olarak şirketleri tanımak ve kendi şirketleriyle eşdeğer tutma zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu da Macaristan örneğinde olduğu gibi idare merkezi teorisi takipçisi üye ülkeleri, mevcut gelişmelere uyum sağlamaya itmekte ve peşinen de şirketleri tanımak

durumunda bırakmaktadır. Dolayısıyla, yabancı şirketlerin tanınıp tanınmamasına ilişkin hükümler, Türk hukukunda benimsenen anlayışın ortaya konulmasında yeterli bir ölçüt olmamaktadır. Kanımızca bu anlamda kullanılabilir en önemli ölçüt ve bu doğrultuda sorulacak en temel soru şudur: “Türk şirketleri, sicil yerlerini ve Türk hukukuna bağlılıklarını muhafaza ederek, idare merkezlerini bir başka üye ülkeye taşıyabiliyorlar mı taşıyamıyorlar mı?” sorusudur.

Bu ölçütten yola çıkarak dışa göçler açısından Türk hukuku incelendiğinde, özel bir hüküm olduğu görülmektedir. 6103 sayılı Ticaret Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun’un 12. maddesinde düzenleme altına alınan bu hüküm, Macaristan şirketler hukuku ve SE düzenlemeleriyle paralellik arz etmektedir. Bu bağlamda da bir Türk şirketinin sicil yerini ve de Türk hukukuna tabiiyetini sürdürerek, idare merkezini AB üyesi bir ülkeye taşımak suretiyle dışa göçü mümkün görünmemektedir. Aksine, Türk şirketlerinin dışa göçleri, hükmün aradığı şartların yerine getirilmesi kaydıyla, sicil yerlerini ve idare merkezleri birlikte taşımalarıyla suretiyle mümkün olabilmektedir. Bu ise bağlı oldukları hukukun değişmesine ve Türk şirketlerinin göçtükleri üye ülkenin tabiiyetine geçmelerine yol açacağı açıktır. Oysa kuruluş yeri teorisi açısından, şirketin, sicil yerini ve tabii olduğu hukuku muhafaza ederek, idare merkezini bir başka üye ülkeye taşımasında bir sıkıntı bulunmamakta, hatta şirketin idare merkezinin nerede olup olmadığı da bir önem arz etmemektedir. Buna karşın aynı durum, idare merkezi teorisi açısından geçerli olmamakta ve Türk hukuku da idare merkezi anlayışı benimseyen ülkelerle aynı sonucu doğurmaktadır. Bu da AB şirketler hukuku açısından, Türk hukukunda benimsenen anlayışı idare merkezine yaklaştırmaktadır. Kaldı ki MÖHUK sisteminde statüdeki idare merkezi anlayışı benimsenmekle birlikte istisnaen de olsa gerçek idare merkezi kıstasına da yer verilmiştir. TTK sisteminde de şirketin kuruluş yeri ile statüdeki idare merkezinin bir ve aynı yerde olması aranmış, şirketlerin idare merkezlerinin bulunduğu yerde kurulması ve ana sözleşmelerinde de idare merkezlerini gösterme zorunluluğu (Yeni TTK 213, 215, 354, 587) esası getirilmiştir. Bu anlamda Türk hukukunda benimsenen anlayışın idare merkezi teorisine yakın olması ise Türkiye’nin, idare merkezi teorisini takip eden ülkelerin kaderlerini paylaşmasına yol açabilecektir. Bu anlamda Türk hukuku, içe göçler açısından idare merkezi teorisi etkisi yaratarak Birlik hukukuyla çelişecek, dışa göçler açısından da Türk şirketlerinin yerleşme özgürlüğünü kaynakta engelleyecektir.

Bu nedenle yapılması gereken, konunun açıkça düzenlenmesi ve Türk şirketlerine, “sicil yerini ve Türk hukukuna bağlılıklarını muhafaza ederek idare merkezini taşıma” olanağının tanınarak yasal bir zemine kavuşturulmasıdır. Ayrıca AB şirketler hukukunda dışa göçler açısından ABAD üye ülkeleri, neredeyse tam yetkili görmektedir. Bu bakımdan Türk şirketlerinin yerleşme özgürlüğü konusundaki kaderi, Türk hukukunun ellerindedir. Bunun için de Türk hukukunda, Alman MoMIG ile İngiliz şirketler hukuku düzenlemelerinden fay-

dalanılarak kuruluş yerinin benimsenmesi gerekmektedir. Kuruluş yerinin benimsenmesi ise konunun her iki boyutu itibariyle, Türk hukukunda mevcut veya doğacak muhtemel sorunların çözülmesini kolaylaştıracaktır.

Ayrıca 6103 sayılı Ticaret Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 12. maddesi hükmünün Birlik hukukuna uyum anlamında bir önem taşımaması ve Türk şirketler hukuku açısından taşıdığı risk nedeniyle kaldırılması gerekmektedir. Nihayetinde bu hüküm dışa göçlerle ilgilidir ve bu konuda üye ülkelerin yetkileri neredeyse tamdır. Bu hükmün Türk şirketler hukuku açısından en temel riski ise, mevcut Türk şirketlerinin de daha avantajlı düzenlemelere sahip üye hukuklarını seçip o ülkenin şirket formuna dönüşebilmelerini kolaylaştırması ve seçtiği üye ülke hukukuna tabiiyetini sürdürerek de Türkiye'de de faaliyetlerini devam ettirmesine olanak vermesidir. Bunun yanında AB'de şirketler hukuku yarışı baş gösterdiği ve gelinen noktada ise her üye ülke için asıl olanın, mevcut şirketlerini muhafaza ederek yeni şirketler kazanma ve bunun için de girişimciler cazip şirketler hukuku seçeneği yaratmak olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bütün bunlarla birlikte Yürürlük Kanununun 12. Maddesinin Birlik hukukuyla uyum anlamında bir şey ifade etmemesi, dışa göçler açısından ABAD'ın üye ülkeleri tam yetkili görmesi ve hiç bir sebep mevcut değilken Türkiye'nin kendi şirketlerini kaybetme riskini içermesi karşısında kaldırılmasında fayda bulunmaktadır.

KISALTMALAR

- AB** : Avrupa Birliği
Ank.A : Ankara Anlaşması
AT. : Avrupa Topluluğu
ATA : Avrupa Topluluğu Anlaşması
ABAD : Avrupa Birliği Adalet Divanı
b. : Bent
Bkz. : Bakınız
C. : Cilt
CA : Company Act
Dir. : Direktif
Dpn. : Dipnot
EC : European Economic Community
ECJ : European Court of Justice
EEC : European Communities
eTK : Eski Ticaret Kanunu
f. : Fıkra
ICLQ : International and Comparative Law Quarterly
MoMIG : Gesetz zur Modernisierung des GmbH-Rechts und zur Missbrauchsbekämpfung
MÖHUK : Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
pp. : Pages
S. : Sayı
s. : Sayfa
sec. : Section
ss. : Sayfalar
TTK : Türk Ticaret Kanunu

KAYNAKÇA

- AKDUMAN, Ebru: Milletlerarası Özel Hukukta Hisse Devirleri, İstanbul, 2010
- ANSAY, Tuğrul: “Yabancı Şirketlerin Serbest Yerleşmesi ve Tanınması”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni (Prof. Dr. Gülören TEKİNALPE Armağan), Cilt: 23, Sayı: 1-2, 2003, ss.1-18
- AYGÜL, Musa: Milletlerarası Özel Hukukta Şirketlere Uygulanacak Hukukun Tespiti, Ankara, 2007 (Şirketlere Uygulanacak Hukukun Tespiti)
- BİLGİLİ, Fatih/ DEMİRKAPI, Ertan: Şirketler Hukuku, Güncellenmiş 7. Baskı, Bursa, Eylül 2012
- CERIONI, Luca: “The cross-border mobility of companies within the European Community after the Cartesio ruling of the ECJ”, Brunel Law School Research Papers, 2009, <http://bura.brunel.ac.uk/handle/2438/3307>, 01.01.2011 (The cross-border mobility of companies)
- ÇELİKEL, Aysel / ERDEM, B.Bahadır: Milletlerarası Özel Hukuk, Yenilenmiş 11. Bası, Beta, İstanbul, 2012
- ÖZEL, Sibel: “Avrupa Adalet Divanı’nın Inspire Art Kararı Üzerine Bir İnceleme”, Prof. Dr. Tuğrul ANSAY’a Armağan, Ankara 2006
- KARA, Etem: Avrupa Birliği’nde Şirketlerin Sınırşan Hareketliliği, Ankara 2014
- MOROĞLU, Erdoğan: “Anonim Ortaklıkların Tanınması ve Tabiiyeti”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt: 22, Sayı: 2, 2002
- NOMER, Ergin: Devletler Hususi Hukuku, Yenilenmiş 19. Bası, Beta, İstanbul, 2011
- PULAŞLI, Hasan: 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa göre Yeni Şirketler Hukuku Genel Esasları, Ankara, 2012
- RAMMELOO, Stephan: Corporations in private international law: a European perspective, Oxford, 2001
- ROTH, Wulf-Henning: “From Centros to Überseering: Free Movement of Companies, Private International Law and Communities Law”, International and Comparative Law Quarterly(ICLQ), Volume: 52, Issue: 1, January 2003, pp. 177-208 (From Centros to Überseering)
- TEKİNALP, Gülören: “Milletlerarası Özel Hukukta Ortaklıkların Merkezi Kriteri AT Hukuku ve MÖHUK”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt: 29, Sayı: 1-2, 1999-2000
- TEKİNALP, Gülören / ÇAVUŞOĞLU, A.Uyanık: Milletlerarası Özel Hukuk Bağlama Kuralları, Genişletilmiş 11 Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2011
- VOSSESTEIN, Gert-Jan: Modernization Of European Company Law and Corporate Governance Some considerations on its Limit, Netherland 2010 (Modernization Of European Company Law)
- YASAN, Mustafa: “Birleşik Krallık Şirketler Hukukunda Şirket Merkezi (Registered Office) Mecburiyeti”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C: XVII, S: 1-2, 2013, s.1001-1002